

PAPER DETAILS

TITLE: KİTAP TANITIMI / DEĞERLENDİRME (MUHSİN MACİT- HATÂYÎ DÎVÂNİ)

AUTHORS: Muzaffer KARATAS

PAGES: 305-309

ORIGINAL PDF URL: <https://dergipark.org.tr/tr/download/article-file/465427>

Muzaffer KARATAŞ

Dicle Üniversitesi
Sosyal Bilimler Enstitüsü
Doktora Öğrencisi,
Diyarbakır/TÜRKİYE
muzaffer.karatas@hotmail.com

ORCID ID: 0000-0001-9793-3533

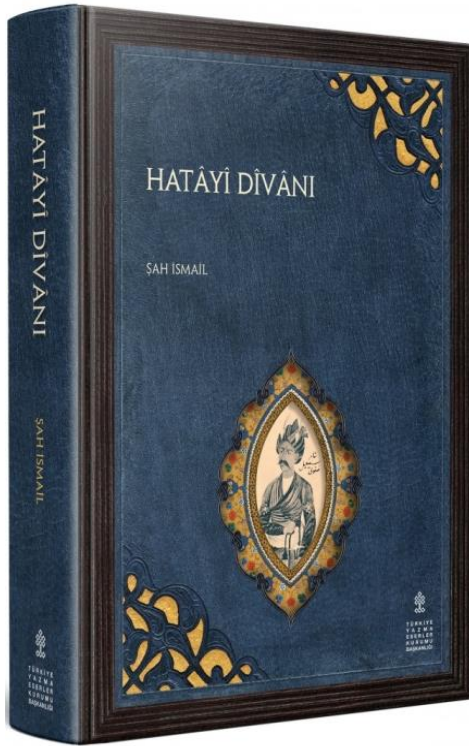
KİTAP TANITIMI - DEĞERLENDİRME

BOOK REVIEW

HATÂYÎ DÎVÂNÎ

(Yazar: Prof. Dr. Muhsin MACİT)

Türkiye Yazma Eserler Kurumu Başkanlığı,
İstanbul 2017, 597 sayfa+107 varak.

Şah İsmail (1487-1524), Erdebil Tekkesinin Şeyhi ve Safevî Devleti'nin kurucusudur. 17 Temmuz 1487 tarihinde Erdebil'de doğmuştur. Babası Safevî şeyhi Haydar (ö.1488), Şah İsmail henüz bir yaşındayken öldürülmüştür. Ülke içinde uzun süren iç karışıklıklardan sonra Şah İsmail 1501 yılında Tebriz'i ele geçirmiş ve taç giyerek 'şah' unvanını almıştır. Ülkesinin sınırlarını genişletme çabaları neticesinde Osmanlı Devleti ile savaşa girmiştir. Özellikle Yavuz Sultan Selim ile doruğa çıkan gerilim Çaldıran Savaşı (1514) ile neticelenmiştir. Şah İsmail, bu yenilginin ardından bir daha toparlanamamış ve 23 Mayıs 1524 tarihinde Tebriz'de

ölmüştür. Şah İsmail, hükümdarlığı süresince şiire ve şairlere Safevî sarayında büyük ilgi göstermiştir. Şah İsmail'in şairliği, şeyh ve şah sıfatlarının gölgesinde kalmıştır. Tezkire yazarları onun şairliği üzerinde yeterince durmamışlardır. Daha çok devlet adamlığı tarafı bilinen şairin iki mesnevisi bir de şiirlerini topladığı *Dîvân*'ı vardır. Şairin ilk mesnevisi olan *Deh-nâme*'yi Azizağa Memmedov 1976 yılında neşretmiştir. *Hatâyî Dîvân*'ı 1946 yılından 2011 yılına kadar on bir kez yayımlanmıştır.

Türk şiirinin gelişiminde sultanların ve sûfilerin payı büyüktür. Sultanların sarayları, sûfilerin dergâhları diğer güzel sanatların yanında şiirin de çiçeklendiği mekânlardır. Şah İsmail bu iki geleneği şahsında birleştiren ender kişilerdendir. Çağdaşlarının "sâhib-i seyf ü kalem" diye nitelendirdiği Şah İsmail, Âzerî edebiyatının yetiştirmiş olduğu önemli şairlerdendir. Şiir

yazacak kadar Arapça ve Farsça bilmesine rağmen özellikle şiirlerini Türkçe yazmıştır. Bu sebeple de Âzerî edebiyatı önemli ölçüde gelişmiş ve onunla birlikte olgunluğa ulaşmıştır.

Hatâyî mahlasıyla şiirler söyleyen Şah İsmail, Şeyh ve Şah ünvanlarını birlikte taşımıştır. Bu sebeple hem saray çevresinin beklentileri doğrultusunda biçimlenen estetik anlayışı içeren hem de dini-mistik duyarlılığı yansıtan şiirler söylemiştir. Dini şiirlerinde tasavvufi konuları işlemiş, on iki imam ve Ehl-i beyt muhabbetini vurgulamıştır. Şah İsmail, siyasi kimliğiyle birleştirdiği tasavvuf anlayışına uygun şiirleriyle sadece Safevîler'in temel unsurunu oluşturan Kızılbaş Türkmenlerini değil, Osmanlı coğrafyasındaki Alevi-Bektaşî geleneğini de derinden etkilemiştir. Onun şiirleri Safevî hükümdarlarının himayesinde yetişen birçok ünlü hattat ve müzehhip tarafından istinsah edilmiş ve süslenmiştir.

Henüz on beş yaşındayken bir devlet kuran Şah İsmail şiir yazmaya da bu yaşlarda başlamıştır. Nizâmî, Evhadî, Kışverî-i Tebrîzî, Habîbî gibi Âzerî sahasında yetişmiş Farsça yazar şairlerle Nesîmî ve Ali Şîr Nevâî gibi Türk şairlerinin eserlerini okuduğu anlaşılmaktadır. Onun Hatâyî mahlasını Ali Şîr'in 'Nevâî' mahlasına benzeterek aldığı kaydedilir. Kısa süren hayatı sürekli savaşlarla geçmesine rağmen şiirden hiçbir zaman kopmamıştır. Bağdat'ı fethettiğinde Fuzûlî ile tanışmış, Fuzûlî *Beng ü Bâde*'yi ona ithaf etmiştir.

Şah İsmail'in ilk edebi eseri henüz yirmi yaşına varmadan yazdığı *Deh-nâme* adlı mesnevisidir. Şairin mesnevi şeklinde yazdığı bir diğer eseri *Nasihat-nâme*'dir. En önemli eseri *Dîvân-ı Hatâyî*'dir. Türk Edebiyatı okuyucusunu bilgilendirmek ve Şah İsmail'in şairlik yönünü tanıtmaya çalışmak için Prof. Dr. Muhsin MACİT tarafından hazırlanan bu eser, 2017 yılının sonlarına doğru Türkiye Yazma Eserler Kurumu Başkanlığı tarafından *Hatâyî Dîvânı* adıyla basılmıştır.

Hatâyî Dîvânı'nın çoğu yurt dışındaki kütüphanelerde bulunan yirmi beş nüshası, Prof. Dr. Muhsin MACİT tarafından bilimsel yöntemlere uygun biçimde incelenerek tenkitli metni hazırlanmıştır. *Dîvân*, İstanbul Araştırmaları Enstitüsü Şevket Rado Yazmaları No: 51'de yer alan nüshanın tıpkıbasımı ile birlikte sunulmuştur. Eser neşredilirken yazma nüshalarına bağlı kalınmış, yazmalarda yer almadığı halde mecmua ve cönklerde bulunan veya sözlü gelenekte okunan Hatâyî mahlaslı şiirlere yer verilmemiştir.

Eser Cumhurbaşkanı Sayın Recep Tayyip ERDOĞAN'ın "Takdim"i ile başlamaktadır. Devamında Başbakan Sayın Binali YILDIRIM'ın "Sunuş"u ve sonrasında da Kültür ve Turizm Bakanı Sayın Numan KURTULMUŞ'un "Ön Söz"ü ile devam etmektedir.

"Hazırlayanın Ön Sözü" bölümünün hemen başında Prof. Dr. Muhsin MACİT, Şah İsmail'in şiirlerine yönelişinin temelinde iki sûfi şair Seyyid Nesîmî ve Molla Câmî'ye duyduğu ilginin büyük payı olduğunu söylemiştir. Devamında da bilimsel çalışmaları içerisinde Hatâyî'nin şiirleri ile karşılaşması ve Hatâyî'nin şiirlerinin ilgisini çekmesinden bahsetmiştir. Daha sonra *Hatâyî Dîvânı*'nın tüm nüshalarına ulaşabilmek için yaptığı titiz

çalışmalar ile nüshaları nasıl temin ettiğine ve karşılaştığı zorluklara değinmiştir. Eseri hazırlamasının geniş bir zamana yayılmasında bu nüsha sayısının fazlalığı ve nüshaları teminde öngöremediği zorlukların olduğunu belirtmiştir.

Eserin A bölümü “Şah İsmail ve Şairliği” başlığını taşımaktadır. Bu bölümde Şah İsmail’in hayatı hakkında özellikle hükümdarlığı ve devleti için yaptığı mücadeleler ile ilgili teferruatlı bilgiler verilmiştir. Daha sonra şairliği hakkındaki bilgilere geçilmiştir. Şah İsmail’in şairliğinin “şeyh” ve “şah” sıfatlarının gölgesinde kaldığını söyleyen yazar şairin hem kendi muhitinde hem de Osmanlı kültür çevrelerinde eser veren tezkire yazarlarının Şah İsmail’in şairliği üzerinde yeterince durmadığını dile getirmiştir. Bu anlamda şair ile ilgili bilgilere daha çok eserlerinin yazma nüshalarındaki verilerle birlikte yapılan değerlendirmelerle ulaşılmıştır. Bizzat Şah İsmail’e ait ya da onun hakkında bilgi sunan şiir örnekleri verilmiştir. Hatta şairliği üzerinde durulurken Şah İsmail’i doğrudan veya dolaylı olarak ele alan bilimsel çalışmalar da örnek olarak sunulmuştur.

Eserin B Bölümü “Şah İsmail’in Eserleri” başlığını taşımaktadır. Bu bölümde şairin henüz yirmi yaşına varmadan 1506 yılında yazdığı ilk edebi eserinin *Deh-nâme* mesnevisi olduğu söylenmiştir. Bu mesnevinin sekiz ayrı nüshasının bulunduğu yerler ve içerikleri hakkında kısaca bilgiler verilmiştir. Devamında Şah İsmail’in ikinci eserinin *Nasihât-nâme* mesnevisi olduğu ve bu eserin şairin dini görüşlerini anlattığı öğüt nitelikli küçük bir mesnevi olduğu belirtilmiştir. Daha sonra en önemli eserinin ise *Dîvân-ı Hatâyî* olduğu söylenmiştir. *Hatâyî Dîvânı*’nın daha önce İstanbul, Napoli, Bakü, Tebriz ve Tahran’da yayınlandığı belirtilmiştir. Özellikle Şah İsmail’in tanınmasına Selman Mümtaz’ın 1923 yılında *Maarif ve Medeniyet* dergisinde yayınladığı şiirlerin vesile olduğu ve 1926 yılından itibaren de Şah İsmail’in şiirlerinin Azerbaycan’da ders kitaplarına girmeye başladığı ifade edilmiştir. *Hatâyî Dîvânı*’nın tespit edilen yirmi beş nüshasının olduğu ve ayrıca 1946 yılından günümüze kadar eserin on bir kez yayınlandığı belirtilmiş olup yayınlanan bu çalışmalar ile ilgili de tek tek künyeler ve kısa bilgiler verilmiştir.

Eserin C Bölümü “Hatâyî Dîvânı”nın Tenkitli Metnine Doğru” başlığını taşımaktadır. Bu bölümün girişinde yazar metin tenkidinin nasıl yapıldığından bahsetmiştir. Metin tenkidinde genel olarak kullanılan yöntemin ‘Nüshaların Soyağacını Çıkarma Yöntemi’ olduğunu belirtmiştir. Bu bölüm “Hatâyî Dîvânı”nın Yazma Nüshaları”, “Nüshaların İstinsah Kayıtları”, “Nüshaların İhtiva Ettiği Şiir Sayısı”, “Nüshaların Gruplandırılması”, “Yazma Nüshalar ile Neşirlerin Sayısal Verilere Göre Değerlendirilmesi”, “İkinci Derecede Rivayetler ve İktibaslar”, “Müstensihlerin Eklediği Şiirler”, “Tek Nüshada Bulunan Şiirler”, “Deh-nâme ve Dîvân-ı Hatâyî’de Bulunan Ortak Şiirler”, “Mecmua ve Cönklerdeki Hatâyî Mahlaslı Şiirler”, “Sonuç ve Değerlendirme” ve “Tenkitli Metnin Tertip ve Yazımında İzlenen Yol” olmak üzere on iki alt başlıkta incelenmiştir.

“Hatâyî Dîvânî’nın Yazma Nüshaları” adlı alt başlıkta, *Hatâyî Dîvânî*’nın bir kısmı eksik olmakla birlikte tespit edilen yirmi beş nüshasının

